

Leren van je eigen lessen

De lerende docent in de lerende school

Louis Steeman en Frank Weijers

Leerlingen komen naar school om te leren en om zelfstandig te leren leren. Of hun dat lukt, hangt af van de activiteit die het onderwijs bij hen oproept. De taak van een docent moet dan ook niet omschreven worden als het overdragen van kennis en vaardigheden, maar als het organiseren van leerprocessen waardoor het leren van leerlingen zo optimaal mogelijk kan plaatsvinden. De docent leert van zijn eigen lessen.

Hoe effectief een docent werkt, hangt in hoge mate af van de manier waarop hij leeractiviteiten van leerlingen weet op te wekken en te sturen. Sturing geven aan het groepsproces in de klas en aan het zelfstandig leren van leerlingen eist nogal wat op het gebied van klasmanagement en klasse-organisatie. Denk maar aan het afwisselen van centrale momenten en momenten van zelfwerkzaamheid in de les.

De docent die als junior het onderwijs binnenstapt, beschikt nog niet over de vaardigheden op het gebied van klasse-organisatie waarmee hij voor de rest van zijn docentenbestaan kan volstaan. De moderne docent staat in een veranderende onderwijsomgeving met veranderende leerlingen. Om als vakman overeind te blijven zal hij voortdurend moeten leren, dat wil zeggen: zijn vakmanschap moeten onderhouden, bijschaven en vergroten. Hij moet bereid en in staat zijn te reflecteren op zijn eigen handelen, waarvoor de schoolorganisatie overigens wel mogelijkheden moet geven. Reflecteren wil zeggen: het terugblikken op ervaringen en/of kennis en daar zelf een nieuwe structuur en waardering in aanbrengen (Poelstra en Vos, 1987).

Hoe kunnen de lerarenopleidingen hun studenten met voldoende startbekwaamheid het onderwijs in sturen? Wat gebeurt er als zo'n docent zijn eerste betrekking in het onderwijs gaat vervullen? En wat moet er daarna gebeuren om te zorgen dat die docent een lerende docent wordt, die zich voortdurend verder ontwikkelt en daardoor in staat is het leren in de klas goed te organiseren?

Startbekwaamheid

Het belangrijkste element van startbekwaamheid is de bekwaamheid om te leren uit ervaringen. 'Leerbekwaamheid', dus: in staat zijn te reflecteren op eigen handelen en daarvan te leren. Maar ook een breed repertoire aan technisch-ambachtelijke vaardigheden plus voldoende vakinhoudelijke kennis zijn

belangrijke componenten van startbekwaamheid.

De reflectie-vaardigheden en technisch-ambachtelijke vaardigheden hangen nauw met elkaar samen. Immers, een startende docent die over voldoende technisch-ambachtelijke vaardigheden beschikt, heeft ruimte om te reflecteren op zijn handelen als onderwijsgevende. Het voorkomt dat hij de conclusie trekt dat reflecteren onpraktisch en nutteloos is (Korthagen, 1982).

De commissie die moest adviseren over de structuur van de NLO-opleidingen tot tweedegraads leraar zegt in haar in 1987 verschenen publikatie 'Vakbekwaam aan de start' soortgelijke dingen over startbekwaamheid. Zij concludeert dat het vermogen tot systematische reflectie op eigen handelen essentieel is, naast voldoende vakkennis en -vaardigheden.

Een leraar moet goed uitleggen bij een toets wat je moet doen. Als je dat niet begrijpt, moet hij geduldig zijn. Ik bedoel niet dat hij het goede antwoord moet zeggen, maar dat hij nog een keer zegt wat je doen moet.

(Daphne)

De ontwikkeling van het reflectievermogen bij aanstaande docenten krijgt een extra dimensie wanneer op scholen de nadruk behalve op leren ook komt te liggen op leren zelfstandig te leren. Deze ontwikkeling is in de praktijk onmiskenbaar. Het wordt immers steeds belangrijker dat leerlingen in staat zijn om in wisselende situaties zelfstandig nieuwe kennis, inzichten en vaardigheden te verwerven. Zelfstandig leervermogen is een vaardigheid die hen in de samenleving van nu en morgen van pas komt.

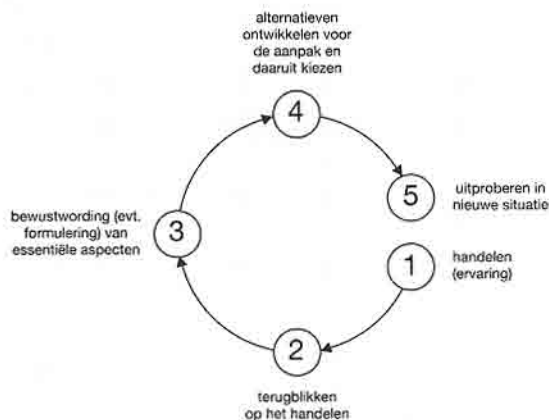
Ook voor leerlingen geldt, dat reflectie op hun eigen manier van leren cruciaal is om zelfstandig te leren. De leerling zal in staat en bereid moeten zijn om, afhankelijk van het soort leerinhoud en de doelen die worden nagestreefd, de juiste leeractiviteiten te selecteren en toe te passen. Zoiets moet geleerd worden. Bijvoorbeeld door leerlingen met enige regelmaat de volgende vragen voor te leggen: Wat wilde je bereiken? En hoe? Is dat gelukt? Hoe weet je dat? Kun je dat verklaren? Wat leer je daaruit voor een volgende keer?

Deze reflectie is een van de belangrijkste stappen op de weg naar een groter zelfstandig leervermogen.

Docenten die het zelfstandig leervermogen bij hun leerlingen serieus willen bevorderen, moeten daarom op twee niveaus met reflectie om kunnen gaan: ze moeten in staat zijn tot reflectie op hun eigen handelen en beschikken over de bekwaamheid om hun leerlingen te helpen bij het leren reflecteren.

Om overeind te blijven, moet een leraar voortdurend leren.

Ook de student-docent heeft hulp nodig bij het leren reflecteren. Anderen moeten hem als het ware een spiegel voorhouden waardoor hij zich bewust wordt van de sterke en zwakke kanten van zijn handelen als docent. In een schema kan dit als volgt worden verbeeld (Korthagen, 1982):

Het handelen en leren van die handeling dient te leiden tot beter handelen, opnieuw leren, enzovoort.

Een startbekwame docent dient in staat te zijn deze cirkel geheel zelfstandig voortdurend en systematisch te doorlopen. Dat vraagt van begeleiders op de lerarenopleiding de vaardigheid om de student bewust te maken van zijn eigen leerproces en het niveauverhogende karakter ervan. Zo leert de student ook reflecteren op zijn eigen leren, want behalve het eigen handelen is ook het eigen leren een voortdurend onderwerp van reflectie. De student die dat kan - en die tevens beschikt over de eerder genoemde vakkenkennis en technisch-ambachtelijke vaardigheden - is met recht startbekwaam te noemen.

De praktijkshock

De startbekwame docent krijgt zijn eerste baan in het onderwijs. Dit blijkt in veel gevallen zonder overdrijven een ware praktijkshock. Als de beginnende docent zich afvraagt hoe hij het leren in de klas het beste kan organiseren, dan gebeurt dat vaak niet om leerlingen optimaal te laten leren: overleven wordt een eerste prioriteit, wat vaak leidt tot een vrij rigide onderwijsstijl.

Een beginnende docent moet van goeden huize komen om alle bagage die we als startbekwaamheid hebben omschreven, in praktijk te kunnen brengen. Daarom dient hij de gelegenheid te krijgen om zich op te stellen als lerende docent, zodat hij (opnieuw) in staat is te reflecteren op eigen handelen en leren.

Dat vraagt van de school dat zij zich meer als een lerende organisatie opstelt, zodat de docenten als professionals voortdurend de gelegenheid krijgen om te leren van eigen ervaringen, als individu en als team.

Zoals docenten hun leerlingen de gelegenheid geven zelfstandig te leren, zo moet het management de docenten in de gelegenheid stellen om zich permanent lerend op te stellen. Mogelijkheden daartoe zijn enerzijds te vinden in een combinatie van intervisie, coaching en externe ondersteuning. Anderzijds zou eens kritisch gekeken moeten worden naar de organisatie: in hoeverre dient die de leerprocessen van leerlingen? Tijdens plenaire docentenvergaderingen bijvoorbeeld wordt vaak weinig geleerd en veel nodeloos geleden. Er zijn betere vormen van overleg te bedenken, waarin conclusies getrokken worden uit ervaringen en besluiten genomen worden voor de toekomst.

De schoolorganisatie kan ook 'lerender' worden door een docententeam meer autonomie te geven bij het vormgeven van onderwijs voor leerlingen uit eenzelfde leerlaag. De eerder genoemde intervisie is dan een uitermate geschikt middel.

In een 'lerende organisatie' vindt bewust en collectief leren plaats, indien nodig met externe ondersteu-